

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Україна чекає суттєвих змін в економіці. Забезпечити це можливо на умовах розробки систем, які відрізняються стійкістю факторів, що збалансовують і суспільні відносини, і господарські відтворювальні процеси.

Економічна стійкість визначається як здатність виробничо-господарської системи повертатися в положення стабільності після виникаючих змін в умовах здійснення підприємницької діяльності. Для того, щоб детально представити зміст цієї категорії, необхідно класифікувати види і фактори економічної стійкості.

Аналіз досліджень. З урахуванням наявної практики ринкових взаємин в Україні й закордонному досвіді, вважаємо за можливе виділити наступні класифікаційні ознаки [1, 4, 5, 6]: економічна стійкість стосовно складових виробничо-економічного потенціалу підприємства; економічна стійкість стосовно етапів життєвого циклу; економічна стійкість стосовно різних видів ринків.

Дослідження показують, що будь-яке підприємство має життєвий цикл своєї діяльності [2, 4, 6], і може бути підрозділений умовно на кілька етапів: етап створення й поступового завоювання ринку, етап стабільного одержання доходу від основної діяльності та послуг, що надаються; диверсифікованість виробництва; поступове припинення діяльності підприємства на певному ринку чи повна його ліквідація.

Врахування цих етапів обумовлює виділення такої класифікаційної ознаки як стійкість стосовно життєвого циклу підприємства, оскільки на кожному етапі повинна вироблятися своя, визначена тактика поведінки підприємця на ринку. При цьому на цих етапах у підприємства є різні можливості забезпечувати економічну стійкість. Стійкість, намічувана на момент створення підприємства, являє собою основи механізму забезпечення засновниками майбутньої ефективної роботи підприємства на етапі реєстрації підприємницької діяльності і пов'язана з можливостями організаційно-правової форми підприємства з позицій вирішення статутних задач і залучення додаткового капіталу. Стійкість, придбана в процесі функціонування, являє собою вироблення тактики поведінки підприємства на ринку, що підтверджується попереднім досвідом, поточною економічною ситуацією та створює об'єктивні передумови подальшого розвитку підприємства.

Мета статті — визначити види економічної стійкості підприємства з погляду системи показників залежно від факторів впливу.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що, на основі проведених маркетингових досліджень, ми з'ясували, що підприємства постійно здійснюють комерціалізацію своєї діяльності, використовують можливості витягу прибутків, що отримуються не лише на традиційних ринках продукції, робіт і послуг, але й на ринку цінних паперів, інвестицій, засобів виробництва. Це, поряд з постійним розвитком інфраструктури ринкового середовища, зумовило доцільність виділення такої класифікаційної ознаки як стійкість положення підприємства на різних ринках, що дозволить підійти до вироблення обґрунтованої політики у відношенні постачальників, інвесторів, власників цінних паперів підприємства.

Запропонований склад ознак не є вичерпаним, але на цьому етапі дослідження він може бути використаний для вироблення принципових основ механізму забезпечення економічної стійкості.

Відповідно до таких ознак, у кожній класифікаційній групі можна виділити кілька видів економічної стійкості.

За ознаками, стійкість стосовно складових виробничо-економічного потенціалу підприємства виділяють [4, 6, 7]: стійкість ціни в частині покриття витрат виробництва; виробничу стійкість у частині використання матеріально-технічних і трудових ресурсів (типу „потужність”); фінансову стійкість у частині одержання й використання грошових активів підприємства.

За ознаками, стійкість стосовно етапів життєвого циклу підприємства виділяються: стійкість, намічувана на момент створення підприємства; стійкість, придбана в процесі функціонування підприємства.

За ознаками, стійкість стосовно різних видів ринків виділяють: стійкість на ринку продукції, робіт і послуг; стійкість на ринку засобів виробництва; стійкість на фондовому ринку; стійкість на ринку коштів.

Для того, щоб конкретизувати зміст різних видів економічної стійкості, потрібно визначити, які фактори на них впливають і визначити показники оцінки цих факторів. Систему показників економічної стійкості у залежності від факторів впливу можна представити у вигляді таблиць відповідностей (табл. 1, 2, 3).

Запропоновані види, фактори й показники їх ви-

Таблиця 1

Система показників економічної стійкості стосовно складових виробничо-економічного потенціалу

Вид стійкості	Фактори	Показники
1. Стійкість ціни в частині покриття витрат виробництва	1.1. Конкурентноспроможність ціни на продукцію підприємства	1.1.1. Відношення ціни продукції (робіт, послуг) підприємства до відповідних світових стандартів 1.1.2. Відношення ціни продукції (робіт, послуг) підприємства до ціни ведучого виробника аналогічної продукції (робіт, послуг) 1.1.3. Рівень рентабельності, що закладається у ціну продукції (робіт, послуг)
	1.2. Рівень внутрішніх і зовнішніх витрат виробництва	1.2.1. Рівень умовно-змінних витрат 1.2.2. Рівень умовно-постійних витрат 1.2.3. Зниження собівартості
2. Виробнича стійкість у частині використання матеріально-технічних і трудових ресурсів (типу "потужність")	1.3. Інфляція	1.3.1. Фінансовий стан підприємства щодо інвестицій; вкладених у власний розвиток
	2.1. Наявність резервів у використанні виробничої потужності	2.1.1. Коефіцієнт використання виробничої потужності 2.1.2. Коефіцієнт збалансованості
2. Виробнича стійкість у частині використання матеріально-технічних і трудових ресурсів (типу "потужність")	2.2. Організаційно-технічний рівень виробництва.	2.2.1. Частка принципово нової та прогресивної техніки
		2.2.2. Коефіцієнт змінності робочого обладнання
		2.2.3. Масштаби застосування прогресивної технології на виді робіт
		2.2.4. Фондооснащеність, механоозброєність і енергооснащеність праці
		2.2.5. Рівень спеціалізації, кооперування й виробництва, технологічної концентрації, комбінування
		2.2.6. Ритмічність виробництва
		2.2.7. Масштаби застосування прогресивних форм організації виробництва й праці
		2.2.8. Рівень кваліфікації працівників управління
		2.2.9. Фондоозброєність управлінської праці
		2.2.10. Ступінь автоматизації управлінської праці
		2.2.11. Ефективність витрат на управління
		2.2.12. Ступінь керованості
		2.3. Забезпеченість програми робіт необхідними ресурсами та їхній стан

Продовження таблиці 1

	2.4. Ефективність використання наявних ресурсів	2.4.1. Ріст продуктивності праці
		2.4.2. Приріст обсягів робіт за рахунок підвищення продуктивності праці
3. Фінансова стійкість у частині одержання й використання грошових активів підприємства	3.1. Забезпеченість підприємницької діяльності власними коштами підприємства	2.4.3. Рентабельність основних фондів
		2.4.4. Співвідношення між темпами росту фондооборобленості та продуктивністю праці
		2.4.5. Рівень інтенсивного та екстенсивного завантаження машин і механізмів
		2.4.6. Динаміка матеріалоемності виробництва
		2.4.7. Відносна й питома економія матеріальних ресурсів у вартісному та натуральному вираженні
		3.1.1. Співвідношення між сукупними активами та загальною величиною власного капіталу (коefficient фінансової автономії)
		3.1.2. Співвідношення між власними джерелами оборотних коштів у складі активів і загальної величини оборотного капіталу (коefficient фінансової маневреності)
	3.2. Забезпеченість підприємства позиковими коштами	3.2.3. Частка власних оборотних коштів у власному капіталі (коefficient фінансової мобільності)
		3.2.1. Коefficient довгострокового залучення позикових коштів
		3.2.2. Коefficient короткострокової заборгованості
3.3. Платоспроможність і кредитоспроможність підприємства	3.2.3. Коefficient співвідношення довгострокової й короткострокової заборгованості	
	3.3.1. Співвідношення ліквідних оборотних коштів і суми короткострокової заборгованості (загальний коefficient покриття)	
	3.3.2. Співвідношення коштів і короткострокової заборгованості (коefficient абсолютної ліквідності)	
	3.3.3. Співвідношення коштів, дебіторської заборгованості й короткострокових позикових коштів (проміжний коefficient покриття)	
	3.3.4. Співвідношення позикових і власних коштів підприємства (коefficient фінансової незалежності)	
3.4. Структура джерел формування й ефективність використання основного й оборотного капіталу підприємства	3.3.5. Коefficient забезпеченості платежів по кредитах банків	
	3.4.1. Частка власних джерел підприємства в його основному капіталі	
	3.4.2. Частка власних джерел підприємства в його оборотному капіталі	
	3.4.3. Частка власних коштів у структурі джерел придбання майна підприємства	
	3.4.4. Коefficient оборотності сукупних активів	
	3.4.5. Коefficient оборотності основного капіталу	
	3.4.6. Коefficient співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	
3.5. Рентабельність капіталу підприємства	3.4.7. Рентабельність капіталу підприємства	
	3.5.1. Рентабельність загального капіталу підприємства	
	3.5.2. Рентабельність акціонерного (стаутного) капіталу підприємства	
	3.5.3. Рентабельність власного капіталу	
		3.5.4. Рентабельність активів підприємства

Таблиця 2

Система показників економічної стійкості стосовно етапів життєвого циклу підприємства від економічної стійкості

<i>Вид економічної стійкості</i>	<i>Фактори</i>	<i>Показники</i>
1. Стійкість, намічувана на момент створення підприємства	1.1. Організаційно-правова форма підприємства й склад засновників	1.1.1. Можливості організаційно-правової форми з позиції успішного вирішення статутних задач
		1.1.2. Можливості організаційно-правової форми з позиції залучення додаткового капіталу
		1.1.3. Фінансові можливості засновників для створення умов постійного розвитку підприємства
		1.1.4. Ступінь зацікавленості засновників у використанні продукції, що випускається, (робіт, послуг) підприємства й в одержанні доходу підприємства
	1.2. Вибір напрямків підприємницької діяльності, що мають податкові пільги	1.2.1. Ступінь використання інвестиційного податкового кредиту
		1.2.2. Частка зниження оподатковуваної бази прибутку за рахунок використання встановлених пільг за окремими напрямками діяльності
	1.3. Розмір і структура джерел акціонерного капіталу підприємства	1.3.1. Співвідношення між розміром акціонерного капіталу й вартістю чистих активів підприємства
		1.3.2. Коефіцієнт співвідношення постійних активів і акціонерного капіталу підприємства
		1.3.3. Коефіцієнт співвідношення залученого й акціонерного капіталу
		1.3.4. Коефіцієнт співвідношення власного й акціонерного капіталу
1.3.5. Коефіцієнт співвідношення балансової вартості майна й акціонерного капіталу		
2. Стійкість, придбана в процесі функціонування підприємства	2.1. Рівень ділової активності підприємства	2.1.1. Ступінь фінансової заможності засновників з позиції збільшення статутного капіталу в процесі функціонування підприємства
		2.1.2. Співвідношення між вартістю майна підприємства та його кредиторською заборгованістю
		2.1.3. Співвідношення між акціонерним капіталом підприємства та розміром привабливаних коштів
		2.1.4. Коефіцієнт накопичення зносу
		2.1.5. Коефіцієнт активності менеджерів
	2.2. Стан економічної роботи на підприємстві	2.1.6. Коефіцієнт самофінансування
		2.1.7. Частка нерозподіленого прибутку
		2.1.8. Економія від зниження собівартості
	2.3. Ступінь самостійності виробничих підрозділів підприємства	2.2.1. Наявність внутрішньофірмових норм і цін
		2.2.2. Співвідношення між сумами сплачених штрафів і отриманих з пред'явлених позовів
		2.2.3. Реальність і збалансованість планів підприємства
		2.2.4. Свочасність донесення планового завдання до виконавця
		2.2.5. Глибина методичного забезпечення напрямків економічної роботи
	2.4. Попередження підприємницького ризику	2.3.1. Питома вага підрозділів, що мають самостійний баланс і розрахунковий рахунок
		2.3.2. Наявність і розмір економічних фондів розвитку за підрозділами підприємства
	2.3.3. Ступінь правової відповідальності підрозділів підприємства за своїми обов'язками	2.4.1. Імовірність перебування підприємства в нульових (припустимих, критичних, катастрофічних) зонах ризику
		2.4.2. Імовірність виникнення ризику в певних подіях
		2.4.3. Потенційний розмір збитку за різними видами ризику
		2.4.4. Співвідношення між розміром збитку і прибутком, вигодом і вартістю майна підприємства
		2.4.5. Розмір страхових премій, можливих до одержання підприємством при виникненні подій ризику

Система показників економічної стійкості стосовно різних видів ринків

Вид стійкості	Фактори	Показники
1. Стійкість на ринку продукції, робіт і послуг	1.1. Диверсифікованість виробництва 1.2. Рівень післяпродажного (гарантійного) обслуговування замовника	1.1.1. Частка принципово нової продукції, виконуваних робіт і послуг в обсязі виробництва 1.1.2. Зниження собівартості в частині випуску нової продукції, виконання робіт і надання послуг 1.1.3. Точка беззбитковості в частині випуску нової продукції, виконання робіт і надання послуг 1.2.1. Встановлені терміни гарантійного обслуговування продукції, що випускається, виконуваних робіт і послуг 1.2.2. Частка витрат на гарантійне обслуговування в ціні продукції (робіт, послуг) 1.2.3. Співвідношення між фактичними й плановими витратами на гарантійне обслуговування 1.2.4. Частота звертання замовника в гарантійний період 2.1.1. Доходи від здачі майна в оренду 2.1.2. Доходи від реалізації майна
2. Стійкість на ринку засобів виробництва	2.1. Напрями оперування майном підприємства 2.2. Міцність виробничо-господарських зв'язків із постачальниками	2.1.3. Частка вартості майна, використовуваного як застава під час одержання позикових коштів 2.1.4. Частка вартості майна, використовуваного як забезпечення під час випуску облігацій 2.2.1. Питома вага постачачів за прямими договорами 2.2.2. Ступінь виконання номенклатури договорів постачання 3.1.1. Номінальна вартість акцій 3.1.2. Балансова вартість акцій 3.1.3. Поточна вартість акцій 3.1.4. Курсова вартість акцій 3.1.5. Вартість акцій аналогічних організацій з лізингом фондової біржі 3.2.1. Співвідношення між темпами росту дивідендів і інфляції 3.2.2. Співвідношення між прибутковістю й поточною вартістю акцій 3.2.3. Співвідношення між чистим прибутком і виплаченими дивідендами Система показників пункту 3.2 стосовно цінних паперів інших підприємств
3. Стійкість на фондовому ринку	3.1. Ринкова вартість цінних паперів підприємства 3.2. Прибутковість цінних паперів підприємства 3.3. Маркетингові дослідження інвестиційних якостей цінних паперів інших підприємств	4.1.1. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів 4.1.2. Коефіцієнт заборгованості 4.1.3. Коефіцієнт співвідношення довгострокової й короткострокової заборгованості 4.2.1. Ступінь використання інвестиційного податкового кредиту 4.2.2. Частка зниження оподатковуваної бази прибутку за рахунок використання встановлених податкових пільг за окремими напрямками діяльності 4.3.1. Частка грошових активів підприємства, розміщених у державних короткострокових облігаціях і облігаціях державної позики 4.3.2. Частка розрахунків, що покриваються простими та перекладними векселями
4. Стійкість на ринку коштів	4.1. Активність організації за рахунок залучення позикових коштів з різних видів кредитування 4.2. Активність підприємства за рахунок використання податкових пільг 4.3. Ступінь використання цінних паперів у сфері грошового обігу	

міру дозволяють більш детально представити зміст економічної стійкості підприємства.

У сучасних умовах розвитку економіки України виробничі підприємства є елементами стійкості економічної системи в цілому, забезпечуючи за рахунок реалізації стабілізуючої функції безкризисний поступальний соціально-економічний розвиток країни.

Щоб розвиватися в умовах ринку, підприємства повинні поліпшувати свій економічний стан, тобто підвищувати економічну стійкість. Для цього необхідно ефективно вести виробничо-господарську діяльність, оптимізувати співвідношення витрат і результатів діяльності, бути платоспроможними, оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Забезпечення стабільного функціонування й розвитку підприємства вимагає створення науково обґрунтованої системи показників оцінки й аналізу його економічної стійкості, у тому числі й узагальнюючого показника.

Узагальнюючий показник економічної стійкості підприємства повинен характеризувати (якісно й кількісно оцінити) ступінь відповідності фактичного задоволення економічних інтересів суб'єктів створення й функціонування підприємства плановому (нормативному) рівню.

Інтереси суб'єктів створення й функціонування підприємства узагальнено відбиваються в його прибуткові, тому математично цей показник можна виразити як відношення фактичного рівня прибутковості підприємства до його планового (нормативного) рівня:

$$Y_3 = \frac{D^{\Phi}}{D^{П(Н)}} \quad (1)$$

де Y_3 — узагальнюючий показник економічної стійкості підприємства;

D^{Φ} ; $D^{П(Н)}$ — прибутковість підприємства (фактичний, планований і нормативний рівні).

Прибутковість підприємства — це прибуток у розрахунку на одного середньоспискового працівника за одиницю часу.

З огляду на те, що стійкість — категорія відносна, економічна стійкість підприємства може бути визначена в порівнянні з будь-якими вітчизняними й зарубіжними аналогами. При цьому зіставляють значення показників прибутковості такого підприємства та його аналог.

Використання в якості бази для розрахунку економічної стійкості показника прибутковості пояснюється тим, що вона досить об'єктивно й повно характеризує якість (ефективність) виробництва та якість споживання (рівень добробуту працівників підприємства, потенціал розвитку виробництва, соціально-економічні можливості суспільства), і відображує економічні наслідки, які викликані маркетинговою, виробничо-господарською й фінансовою діяльністю підприємства та

соціально-політичними й іншими діями державних органів (законодавчої й виконавчої влади). Цей показник досить чутливо реагує на зміни всіх зовнішніх і внутрішніх факторів (НТП, політичні й економічні зміни, що відбуваються в суспільстві, постачальники, споживачі, конкуренти, внутрішнє середовище).

Важливою ланкою процесу управління економічною стійкістю підприємства є визначення мінімального, фактично досягнутого й нормативного (максимально можливого) рівнів економічної стійкості та розробка стратегії її росту на перспективу.

Мінімальному рівню економічної стійкості відповідає беззбиткове функціонування підприємства, коли всі поточні виробничо-господарські витрати окупаються і здійснюється просте відтворення основних фондів. За стабільної економіки підприємство може функціонувати стійко під час забезпечення зарплати працівників на рівні середньої по регіону (але не нижче прожиткового мінімуму) й прибутку, достатнього для виплати податків, що фінансуються з валового прибутку до розрахунку його оподаткованої бази.

В умовах інфляційної економіки зазначене твердження неправомірне. За таких обставин для стійкого функціонування підприємству потрібні додаткові фінансові кошти, тобто додатковий прибуток.

Мінімальний розмір прибутку, необхідний для забезпечення стійкого функціонування підприємства, визначається за формулою:

$$D^M = \sum_{i=1}^c MPOT_i + \sum_{i=1}^n H_{\Phi pi} + \sum_{j=1}^m R_{\text{инф}} A_j \quad (2)$$

де: $\sum_{i=1}^c MPOT_i$ — фонд оплати праці, розрахований

за мінімальним розміром оплати праці працівників (з урахуванням їх кваліфікації), на нормативний штат персоналу;

c — нормативна чисельність працівників;

$H_{\Phi pi}$ — податковий платіж по i -му виду об'єкта оподаткування, гривень;

i, n — вид податку (збору), що підпадає під оподатковувану категорію, і їх кількість;

A_j — сума амортизаційного відрахування по j — му виду основних фондів, гривень;

$R_{\text{инф}}$ — індекс приросту ціни на обраний вид основних фондів пов'язаний з інфляцією;

J, m — вид основних фондів і їх кількість.

Якщо підприємство має прибуток не нижче розрахованого за формулою (2), то забезпечується його стійке функціонування в розрахунковому періоді. Якщо ж розмір прибутку падає нижче, необхідно приймати заходів для підвищення ефективності виробництва.

Максимальний економічний результат діяльності

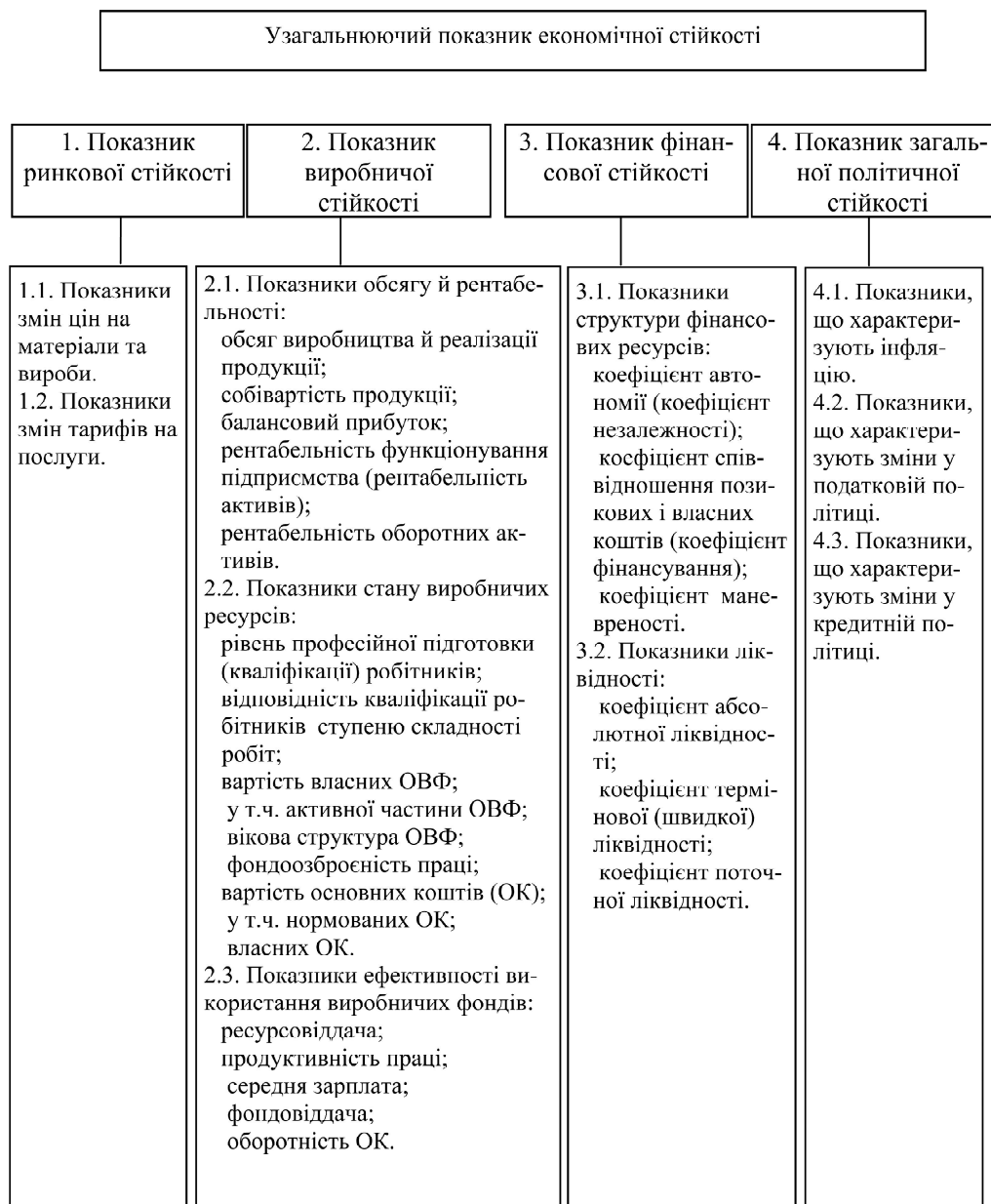

Рис. 1. Узагальнюючий показник економічної стійкості

підприємства відповідає розміру нормативного прибутку, розрахованого на стадії висновку господарських договорів і визначення договірної ціни на продукцію, що випускається. Розмір нормативного прибутку прирівнюється до нормативної умовно чистої продукції.

Для комплексного аналізу процесу досягнення необхідного рівня економічної стійкості підприємства економічну характеристику узагальнюючого показника пропонується доповнити системою приватних показників, які призначені для об'єктивного відображення складових ринкової, виробничої, фінансової та суспільно-політичної стійкості (рис 1).

Використання запропонованої системи показ-

ників сприяє підвищенню економічної ефективності виробництва й забезпеченню економічної стійкості підприємства.

Висновки. Реалізація стратегії стійкого функціонування й розвитку підприємства вимагає, насамперед розробки науково обгрунтованої методики оцінки рівня його економічної стійкості, визначення системи показників за допомогою яких можна проводити факторний аналіз стійкості, а також управляти процесом її підвищення. Різномайття та недостатня обгрунтованість запропонованих показників ускладнюють оцінку, облік і аналіз, перешкоджають формуванню ефективної системи управління її підвищенням.

Література

1. **Багриновский К. А.** Методы исследования устойчивости экономики в переходный период / К. А. Багриновский // Экономика и математические методы. — 1993. — №4. — С. 36 — 39. 2. **Родионова Ф. М.** Финансовая устойчивость предприятия в условиях инфляции / Ф. М. Родионова, М. А. Федотова. — М. : Перспектива, 1995. — 98 с. 3. **Савицкая Г. В.** Анализ хозяйственной деятельности предприятия / Г. В. Савицкая. — 4-е изд. — Минск : Новое знание, 2000. — 688 с. 4. **Семененко І. М.** Вплив результатів інноваційної діяльності на економічну стійкість підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук : спец. 08.00.04 / І. М. Семененко. — Луганськ, 2009. — 18 с. 5. **Стоянов Е. А.** Экспертная диагностика и аудит финансово-хозяйственного положения предприятия / Е. А. Стоянов, Е. С. Стоянова. — М. : Перспектива, 1993. — 89 с. 6. **Тхор С. О.** Управління економічною стійкістю підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 / С. О. Тхор. — Луганськ, 2005. — 18 с. 7. **Шеремет А. Д.** Методика финансового анализа / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. — М. : ИНФРА-М, 1998. — 176 с.

Кроленко М. С. Система показателей экономической устойчивости промышленного предприятия

У статті наведена класифікація видів і факторів економічної стійкості, визначена система показників економічної стійкості у залежності від факторів впли-

ву, розглянуто структуру узагальнюючого показника економічної стійкості підприємства.

Ключові слова: економічна стійкість, промислове підприємство, система показників економічної стійкості, фактори впливу.

Кроленко М. С. Система показателей экономической устойчивости промышленного предприятия

В статье приведена классификация видов и факторов экономической устойчивости, определена система показателей экономической устойчивости в зависимости от факторов влияния, рассмотрена структура обобщающего показателя экономической устойчивости предприятия.

Ключевые слова: экономическая устойчивость, промышленные предприятие, система показателей экономической устойчивости, факторы влияния.

Krolenko M. S. System of indexes of economic stability of industrial enterprise

Classification of kinds and factors of economic stability is resulted in the article, the system of indexes of economic stability is certain depending on the factors of influence, the structure of summarizing index of economic stability of enterprise is considered.

Key words: economic firmness, industrial enterprise, system of indexes of economic firmness, factors of influence.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2011

Прийнято до друку 26.08.2011